УДК37.013.42:372.32 **Педагогіка**

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри теорії й методик

дошкільної освіти Залізняк А.М.

Уманський державний педагогічний

університет імені Павла Тичини

ГРА, ЯК ЗАСІБ ЕКОНОМІЧНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

*Анотація.*У статті предметом розгляду є гра, як засіб економічної соціалізації старших дошкільників. Висвітлено сутність поняття «економічна соціалізація». Окреслено особливості забезпечення економічної соціалізації старших дошкільників засобами гри в умовах дошкільного навчального закладу.

Ключовіслова: економічне виховання, соціалізація, агенти соціалізації, діти дошкільного віку, гра.

*Аннотация.*В статье предметом рассмотрения является игра, как средство экономической социализации старших дошкольников. Определена сущность понятия «экономическая социализация». Раскрыты особенности обеспечения экономической социализации старших дошкольников средствами игры в условиях дошкольного образовательного учреждения.

*Ключевыеслова:*экономическое воспитание, социализация, агенты социализации, старшие дошкольники, игра.

*Annotation.*The subject of the article is game as means of economic socialization of older pre-schoolers. The essence of the notion as "economic socialization" is opened. The peculiarities of ensuring the economic socialization of older pre-schools as means the game in the conditions preschool educational institution areopened.

Keywords: economic education, socialization, agents of socialization,children of pre-school age, game.

Вступ.Особливості складного періоду соціально-економічних змін останніх років вимагають від особистості засвоєння елементарних економічних понять і набуття ринкових навичок поведінки вже з перших років життя. Так, сучасну дитину з перших років життя оточує економічне середовище, наповнене різноманітними економічними поняттями та процесами. На сучасному етапі важко простежити за тим, що засвоює дитина у процесі спілкування з однолітками, перегляду телебачення, зі спостереження за діяльністю дорослих та встановити відповідність такої інформації морально-етичним нормам суспільства. Тому важливо сформувати у дітей дошкільного віку елементарний економічний досвід, що стане базою для подальшої успішної економічної соціалізації та економічного виховання.

У Державній національній програмі "Освіта" (Україна XXI ст.) визначено основні шляхи реформування системи виховання. Один з таких шляхів – це розробка і реалізація нових підходів, форм, засобів, що відповідали б потребам розвитку особистості. У роботі з старшими дошкільниками ефективним засобом економічної соціалізації є гра, що дозволяє сформувати у дітей елементарні економічні уявлення та ознайомити їх з найбільш уживаними економічними поняттями.

Дослідження учених (Н. Грама, Г. Григоренко, Р. Жадан, Є. Курак, Ю. Лелюк, А. Сазонова, А. Смоленцева, Г. Шатова та інші) довели, що дітям дошкільного віку доступне розуміння окремих економічних понять.

Проблемі формування у дітей економічних знань, умінь і навичок у процесі вивчення основ різних наук присвячені праці Н. Баріло, Ю. Васільєва, Г. Гєбєкова, Н. Кулакової, О. Лосєвої, С. Малініна та інших. Вони виділяють економічні знання й визначають основні та допоміжні економічні поняття.

Розвиток економічного мислення дітей через засвоєння економічних понять досліджували Г. Ягода, О. Козлова та інші.

Питання економічної соціалізації у дитячому віці розкрили такі науковці: А. Бояринцева, К. Данзигер, О. Козлова, Л. Магрудер, Г. Маршалл, Р. Саттон, М. Сігал, А. Страусс, П. Томас, А. Фернам, Д. Швальб, О. Щедріна, Г. Ягода.

Формулювання мети статті та завдань. Мета тазавданнястаттіполягають у визначенні поняття «економічна соціалізація» й розкритті особливостей забезпечення економічної соціалізації старших дошкільників засобами гри в умовах дошкільного навчального закладу.

Виклад основного матеріалу статті.Для висвітлення сутності поняття „економічна соціалізація", перш за все з'ясуємо сутність таких вихідних понять, як економічне виховання та соціалізація.

Звернімо увагу, що економічне виховання розглядається сучасними науковцями як один з важливих компонентів соціалізації дитини – економічної соціалізації, складовими якої є елементарні економічні знання, сформовані способи поведінки, а також особистісні утворення, які ми визначаємо необхідними для успішної економічної діяльності.

У навчальному посібнику М. Фіцули зазначено, що «економічне виховання» – це організована педагогічна діяльність, що спрямована на формування економічної свідомості дітей [6]. Автор даного посібника підкреслює завдання економічного виховання:

–ознайомлення дітей із законами ринкової економіки, перебудовою структури виробництва, підвищенням його ефективності, вдосконаленням виробничих відносин, системою і методами управління виробництвом;

–формування здатності до економічного мислення, творчого пошуку підвищення продуктивності праці, вміння швидко оволодівати новими формами і методами праці;

–виховання почуття і рис господаря, що працює з віддачею, бережливо ставиться до результатів праці;

–виховання здорових матеріальних потреб, умінь розпоряджатися грошима [6].

Значний вклад у розвиток педагогічної науки щодо розуміння сутності економічного виховання дітей внесли велети педагогічної думки – Я. Коменський, К. Ушинський, А. Макаренко, В. Сухомлинський. Їхні погляди

дозволяють прослідкувати головні напрями і стан економічного виховання особистості на певному історичному етапі розвитку суспільства.

Так, цікавими для нашого дослідження є праціА. Макаренка[5]. Він був глибоко впевнений, що господарювання завжди повинно розглядатися як педагогічний чинник. Відомий педагог наголошував на тому, що економічне виховання має бути всебічним, а тому праця повинна бути дійсно потужним стимулом у навчанні. У колонії А. Макаренко захоплював колоністів новими формами трудової діяльності, навчав оволодівати різними професіями. Важливе місце в діяльності відводилося оплаті праці. А. Макаренко вчив колоністів лічити, розподіляти й накопичувати гроші для потреб колонії. Гроші були не тільки потужним елементом в економічному (господарчому) вихованні колоністів, а й – критерієм добробуту. Вони використовувалися як для навчання, так і для відпочинку, на організацію нової якоїсь справи. Його праці й на сучасному етапі відіграють важливе значення для економічної соціалізації старших дошкільників.

Економічне виховання в історії вітчизняної й зарубіжної педагогіки вивчалося в тісному контексті з розкриттям сутності навчання дитини. Всі відомі педагоги успіх економічного виховання пов`язували з пізнанням, працею, цілеспрямованоюорганізацією діяльності дітей.

Економічне виховання дошкільників ми розуміємо як організований, цілеспрямований процес, що спрямований на взаємодію з сім'єю, поступове входження дитини в «соціальний світ дорослих», розуміння елементарних економічних понять та відносин. Критеріями ефективності економічного виховання є висока економічна свідомість особистості, культура її економічного мислення та економічної поведінки, які реалізуються у знанні й розумінні економічних законів, закономірностей економічного буття суспільства, тенденцій їх розвитку, свідомому виборі сфери застосування себе як продуктивної сили з максимальною користю для себе і суспільства. Основною метою економіки для дошкільників є формування навичок й умінь раціонального використання та інтересу до матеріальних цінностей, розвиток

економічного мислення, спонукання до ділової активності, ознайомлення з сучасними ринковими відносинами. Враховуючи наочно-образне мислення дітей і гру як основний вид діяльності, усю роботу з економіки слід будувати в ігровій формі.Томузгідно концепції дошкільного виховання та Базового компоненту дошкільної освіти [2], сучасний дошкільний заклад має стати «інститутом соціалізації»,призначення якого – забезпечити фізичну, психологічну, соціальну компетентність, а також сформувати у дітей економічну компетентність.

Різні автори поняття «соціалізація» розглядають як: процес розвитку соціальної природи людини (Ф. Гідінгсон); процес соціальної адаптації, пристосування особистості до середовища шляхом засвоєння заданих суспільством норм, правил (А. Капська); результат соціальної взаємодії людей (Ч. Кулі, Дж. Мід).

У педагогічному словнику А. Гончаренка читаємо «соціалізація – це процес залучення індивіда до системи суспільних відносин, формування його соціального досвіду, становлення й розвитку як цілісної особистості. Соціалізація передбачає взаємодію людини з соціальним оточенням, яке впливає на формування її певних соціальних якостей та рис, на активне засвоєння й відтворення нею системи суспільних зв'язків. Розрізняють первинну та вторинну соціалізацію» [3, С. 314].

Соціалізація є процесом і результатом засвоєння і подальшого активного відтворення індивідом соціального досвіду. У процесі соціалізації людина стає особистістю, тобто внаслідок залучення до соціальних відносин, засвоєння соціального досвіду і відтворення його у своїй діяльності [1].

Під соціалізацією розуміється «процес оволодіння людиною соціальними цінностями та нормами, соціальним досвідом і знаннями, завдяки чому вона стає повноправним членом суспільства» [4, С. 125]. Це шлях від істоти біологічної до суспільної, який реалізується як внаслідок виховання, тобто цілеспрямованого впливу на особистість, так і в результаті самостійного осмислення нею дійсності

Соціалізація відбувається протягом усього життя людини – від дитинства до старості. Зауважимо, що соціалізація є головним соціальним процесом, через який здійснюється взаємодія між суспільством та особистістю, завдяки якому індивід стає повноправним членом суспільства. Процес соціалізації відбувається завдяки агентам соціалізації – сім'ї, родичам, одноліткам, дошкільному навчальному закладу, школі тощо.

Таким чином, соціалізувати дошкільника — означає збагатити його індивідуальний досвід позитивними враженнями, розвинути в нього соціальні потреби, сформувати соціальні вміння та навички, готовність працювати в команді, домовлятися, узгоджувати свою позицію, в разі потреби поступатися власними інтересами на користь соціальної групи, навчити жити з відкритим серцем, умінням гармонійно «вписуватися» в дитяче угруповання, знаходити в ньому своє місце, визначати свій статус серед однолітків відповідно до своїх можливостей та домагань, товаришувати. Дошкільника з розвиненою соціальністю можна кваліфікувати як соціально компетентну особистість.

Економічна соціалізація ґрунтується на економічному вихованні. Варто відмітити, що цілі й завдання економічної соціалізації багато в чому збігаються з цілями і завданнями економічного виховання, оскільки останнє є цілеспрямованою формою економічної соціалізації. Метою економічної соціалізації є вироблення адекватних і гармонійних уявлень про економіку, знання економічних категорій, розвиток навичок економічної поведінки.

У вивченні процесу економічної соціалізації дослідники розглянули такі питання: стадії, які проходять діти в розумінні економічних процесів, станів, понять (А. Страусе, К. Дезінгер, Р. Саттон, Г. Ферт); фактори, що впливають на процес економічної соціалізації (Г. Маршалл, Л. Магрудер, А. Фьонем); розвиток економічного мислення дітей через засвоєння економічних понять (Г. Ягода, О.Козлова); економічне виховання дошкільників (А.Смоленцева, А.Шатова, Е.Курак); формування особистості дитини (О.В. Запорожець, Г. Костюк, В.Котирло, Т. Піроженко).

Зауважимо, що дослідження економічної соціалізації у вітчизняній психології розпочались лише в останнє десятиліття (Г. Авер'янова, В. Москаленко, А. Фенько, О. Щедрина).

Провідні фахівці в галузі дошкільного виховання, А.Богуш та Н. Гавриш, підкреслюють, що для забезпечення економічної соціалізації у дітей старшого дошкільного віку слід формувати елементарні економічні уявлення, які в педагогічній літературі називають «родинною економікою» або «мікроекономікою».

Економічна соціалізація розглядається нами в межах єдиного процесу соціалізації особистості як його складова і визначається як процес засвоєння нею економічних цінностей суспільства в результаті здійснення економічної життєдіяльності.

Ми вважаємо, що економічна соціалізація – це процес, який детермінується конкретними соціально-економічними умовами, його не можна вважати завершеним на якомусь етапі життєдіяльності людини. Процес економічної соціалізації індивіда пов’язано з його соціальними умовами різного рівня: з соціально-економічними проблемами суспільства, з повсякденним життям, яке відбувається в різних групах, з впливом різноманітних засобів, що здійснюються різними агентами соціалізації. Провідна роль належить такій формі впливу на особистість як включеність дитини в ті чи інші сфери діяльності, в яких засвоюються економічні знання і досвід економічної поведінки.

Таким чином, економічну соціалізацію старшого дошкільника ми розглядаємо в межах єдиного процесу соціалізації особистості як його складову і визначаємо як процес засвоєння елементарних економічних понять, поглядів, зразків економічного поводження, освоєння соціальних ролей, навичок, цінностей, пристосування особистості до соціальних норм, формування базових економіко-психологічних якостей особистості та набуття економічного досвіду, що дозволить особистості в майбутньому виступати в якості суб'єкта економічної діяльності.

В силу своїх можливостей, діти старшого дошкільного віку не можуть самостійно набувати досвід економічної діяльності, але вони здатні у специфічній для свого віку формі задовольнити цю потребу. Саме тому основним засобом засвоєння елементарних економічних понять і категорій, формування базових економіко-психологічних якостей особистості та набуття первинного економічного досвіду в старшому дошкільному віці виступає гра.

Гра як соціальне явище, що виникло в процесі історичного розвитку людства з трудових дій, відображає реальну дійсність, удосконалюється з розвитком відносин «людина-суспільство». Вона є активною, свідомою, цілеспрямованою діяльністю, яка втілює потребу дитини в активності.

Гра активізує мисленнєву діяльність старших дошкільників, сприяє вихованню економічної культури споживача. Під час гри поглиблюються їхні знання про основні економічні поняття;розвивається уважність, швидкість мислення та інтелектуальні здібності.

Засвоєння економічних знань має відбуватися у створюваних реальних ігрових ситуаціях; дидактичних іграх економічної спрямованості; іграх-занять, під час яких дошкільники мають зрозуміти, звідки і як з'являється продукт, що таке послуги, економічні ресурси, що гроші потрібні для купівлі, обміну товарами, навчитися оперувати грішми тощо.

Задля забезпечення економічної соціалізації дітей старшого дошкільного віку під час проведення ігор слід спонукати дітей до моделювання економічних відносин, що виникають в реальному житті. Доцільно проводити ігри на матеріалі економічної термінології, що спрямовані на збагачення активного словника та вдосконалення культури мовлення. Важливим тут є осмислення дітьми таких, пов'язаних з економікою людських рис, як бережливість, ощадливість, працьовитість, чесність, співчуття, співрадість та розумний азарт, уміння вигравати і програвати.

У сучасних умовах важливо давати дітям елементарні початки економічного виховання. Оскільки діти майже на кожному кроці зустрічаються з такою термінологією як кредит, бартер, оренда, бізнес тощо.

Висновки.Таким чином обізнаність дітей з елементарною економічною грамотністю сприятиме поступовому входженню дитини в соціальний світ «дорослих» економічних відносин. Подальших наукових розвідок потребує проблема економічної соціалізації старших дошкільників в умовах взаємодії дошкільного закладу і сім'ї.

Література:

1. Андреева Г. М. Социальнаяпсихология / Андреева Г. М. – Москва: Аспект-пресс, 1997. – 215 с.

2. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні / [за ред. Н.О.Андрусич]. – К., 1999. – 61 с.

3. Гончаренко С. Український педагогічний словник / Гончаренко С. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.

4. Климова Е. Н. Внутриличностныйконфликт и проблема возрастнойпериодизациипсихическогоразвития / Е. Н. Климова // Сочинскоеобразование . – 1999.– № 4. – С. 39-42.

5. Макаренко А. С. Твори: в 7 т. / А. С. Макаренко – К. : Держ. учбово-пед. вид-во „Радянська школа", 1954 – Т.4: Лекції про виховання дітей. – 1954.– 523 с.

6. Фіцула М.М. Педагогіка: [навч. посіб.] / Фіцула М.М. – Тернопіль, 1997. – 192 с.

References:

1. Andreeva H. M. Sotsyalnaiapsykholohyia / Andreeva H. M. – Moskva: Aspekt-press, 1997. – 215 s.

2. Bazovyikomponentdoshkilnoiosvity v Ukraini / [zared. N.O.Andrusych]. – K., 1999. – 61 s.

3. Honcharenko S. Ukrainskyipedahohichnyislovnyk / Honcharenko S. – K. : Lybid, 1997. – 376 s.

4. Klymova E. N. Vnutrylychnostnыikonflykt y problemavozrastnoiperyodyzatsyypsykhycheskohorazvytyia / E. N. Klymova // Sochynskoeobrazovanye . – 1999. – № 4. – S. 39-42.

5. Makarenko A. S. Tvory: V 7 t. / A. S. Makarenko – K. : Derzh. uchbovo-ped. vyd-vo„Radianskashkola", 1954 – T.4: Lektsiiprovykhovanniaditei. – 1954.– 523 s.

6. Fitsula M.M. Pedahohika: [navch. posib.] / Fitsula M.M. – Ternopil, 1997. – 192 s.